

BADIIY ASARLARDA OBRAZLARNING O'ZARO BOG'LIQLIGI

Axmedova Sarvinoz Alimardon qizi

Qoraqalpoq davlat universiteti

O'zbek filologiya fakulteti 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada, o'zbek adabiyotidagi mushtarak obrazlarini o'rganish, ushbu adabiy asarlar qanday madaniy-tarixiy sharoitda yaratilganligini chuqurroq anglash, hamda umumiy motivlarning ramziy ma'nolari va allegorik tabiati haqida tushuncha berib, matnlarni tushunishimiz va talqin qilishimiz haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Motiv, allegor, landshaft, evolyutsiya, xameleyon, innovatsion, rezonans.

O'zbek adabiyoti sohasida badiiy asarlarda mushtarak obrazlar yaratuvchi mualliflar o'z durdonalarini butun dunyo bo'ylab sepishni yaxshi ko'radigan takrorlanuvchi mavzular va ramzlarni nazarda tutadi. Bu motivlar bizni yutib yuboradigan hikoyalarga chuqurlik, ma'no va intriga sepadi.

Mushtarak obrazlar olamiga sho'ng'ish orqali biz mualliflarning ongiga chuqurroq kirib boramiz, ularning niyatlarini tushunamiz va so'zlari ortidagi chuqur ma'nolarni dekodlaymiz. Bu bizga sirdan tashqarini ko'rish va ramziylikning murakkab gobelenini o'rganish imkonini beradigan bir juft adabiy rentgen ko'zoynagini qo'yishga o'xshaydi. "Mushtarak obrazlar"ni o'rganish, shuningdek, ushbu asarlar yaratilgan madaniy-tarixiy sharoitlarni ham ko'rish imkonini beradi. Bu turli davrlarning qadriyatlari, e'tiqodlari va kurashlarini tushunishimizga yordam beradigan vaqt bo'ylab sayohatga o'xshaydi.

"Mushtarak obrazlar"ning tarixiy ahamiyatini chuqurroq o'rganishdan avval o'zbek adabiyotida ana shu suyuqlik motivlarning tug'ilishiga o'tmishga nazar tashlaymiz. Quyoshning ilk nurlari zulmatni quvib chiqargandek, qadimgi o'zbek adiblarining badiiy ijodida mushtarak obrazlar paydo bo'la boshladi. Bu ilk kashshoflar bugungi kunda biz qadrlaydigan motivlarga asos solib, o'z hikoyalarini o'quvchilarning qalbi va ongida aks-sado beradigan timsollar bilan singdirishdi. Vaqt o'tishi bilan bu motivlar O'zbekistonning ijtimoiy, siyosiy va madaniy landshaftlarining o'zgaruvchanligini aks ettirib, takomillashib, moslashib bordi. Har bir yangi davr o'ziga xos mushtarak obrazlar to'plamini olib keldi, Betakror hikoyatlar to'qib, adabiy gobelenda o'chmas iz qoldirdi.

Oh, madaniyat, tarix va mushtarak obrazlar orasidagi ajoyib raqs! Ajralmas do'stlar uchligi singari, bu elementlar bir-biriga ta'sir qiladi va o'quvchilarni o'ziga jalb qiladigan yangi va hayajonli motivlarni tug'diradi. Adabiy asar yaratilgan madaniy-

tarixiy sharoit mushtarak obrazlar unib chiqadigan unumdor tuproqqa aylanadi. Ular jamiyatning qadriyatlari, an'analari va tajribalarini aks ettirib, murakkab g'oyalarni ifodalash va yetkazishda kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi. Xalq og'zaki ijodining ta'sirimi, siyosiy notinchlikmi, jamiyatdagi o'zgarishlarmi, mushtarak obrazlar zamon va makonning mohiyatini aks ettiruvchi ko'zgu vazifasini bajaradi. Ular avlodlarni bog'lovchi ipga aylanib, o'tmishga sho'ng'ish va jamoaviy tariximizni chuqurroq anglash imkonini beradi.

Soyada yashiringan jumboqli qora mushukdan tortib, shamolda suzayotgan nozik olcha guligacha, har bir mushtarak obrazi o'ziga xos ramziy ma'noga ega. Ular histuyg'ularni uyg'otish, chuqurroq haqiqatlarni yetkazish va har qanday adabiy asarga boyluk qo'shish qudratiga ega. Ushbu asosiy mushtarak obrazlarni tahlil qilish orqali biz ularning yashirin ma'nolarini ochishimiz, iste'dodli adiblar tomonidan yaratilgan majoziy olamlar teranligini o'rganishimiz mumkin. Bu murakkab labirintga qadam qo'yganga o'xshaydi, u yerda har bir burilish yangi vahiyini ochib beradi, bizni oyoqqa turg'izadi va ongimizni hayajonga soladi. Mushtarak obrazlar orqali mualliflar nozik mavzularni hal qilishlari, ijtimoiy me'yorlarga e'tiroz bildirishlari yoki falsafiy tushunchalarni to'g'ridan-to'g'ri bayon qilmasdan o'rganishlari mumkin. Bu biz o'quvchilar sifatida faol bo'ladigan charades o'yiniga o'xshaydi va ishtirokchilar, jumboqni birlashtirib, sirt ostida yashiringan chuqur xabarlarini ochib berishadi. Mushtarak obrazlar mualliflar va kitobxonlar o'rtasidagi mana shu allegorik raqs orqali zamon va madaniyat chegarasidan oshib, avlodlar osha tomoshabinlarda aks sado beradi.

Moda tendentsiyalari kelib-ketganidek, mushtarak obrazlari ham turli adabiy davrlarda o'z evolyutsiyasiga ega. Bu motivlar xameleyonlar kabi har bir davrning o'zgaruvchan did va ta'sirini aks ettiruvchi moslashadi va o'zgaradi. Uyg'onish davrining ulug'vorligidan modernistik harakatning inqilobiy ruhigacha, mushtarak obrazlar yangi shakllarni qabul qilib, eskisini to'kish bilan rivojlanadi. Har bir adabiy davr o'ziga xos novator va ko'zguchilarni olib keladi, ular bu motivlar chegarasini qayta belgilab, Badiiy asarlarda o'ziga xos iz qoldiradi. Oh, ta'sirli asarlar va iste'dodli yozuvchilarning kuchi! Ular mushtarak obrazlar evolyutsiyasining harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, ijod chegaralarini oshirib, an'anaviy me'yorlarga qarshi chiqadi. Klassik mualliflarning abadiy durdona asarlaridan tortib, zamondosh adiblarining innovatsion asarlarigacha, ularning barchasi mushtarak obrazlar olamiga o'z hissasini qo'shadi. Ushbu nufuzli shaxslar o'zlarining noyob istiqbollari va innovatsion hikoya qilish texnikasi orqali yangi standartlarni o'rnatdilar va yozuvchilarning kelajak avlodlarini izlanish va ilhomlantirishga ilhomlantiradilar.

Mushtarak obrazlar o'zbek adabiyotida turli uslub va harakatlarning shakllanishida katta rol o'ynagan. Bu takrorlanadigan va o'zaro bog'liq tasvirlar turli asarlar va mualliflarni bog'laydigan umumiy mavzu bo'lib xizmat qildi, kitobxonlar

o'rtasida birlik va tanishlik tuyg'usini yaratdi. "Mushtarak obrazlar"dan foydalanish orqali yozuvchilar o'z tinglovchilarining jamoaviy ongiga kirib, his-tuyg'ular, g'oyalar va madaniy nuanslarni samarali yetkaza oldilar. Beg'araz mehr-muhabbat ramzi bo'lgan ona qiyofasi bo'ladimi yoki hayot kurashlarini aks ettiruvchi vayronaga aylangan uy qiyofasi bo'ladimi, bu mushtarak tasvirlar, kuchli tuyg'ularni uyg'otadi va o'quvchilarda chuqurroq aks sado beradi. Bundan tashqari, Mushtarak obrazlar umumiy mavzular va motivlar uchun asos bo'lib xizmat qilib, adabiy oqimlarning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi. Yozuvchilar bu tanish obrazlardan ilhom olib, ularni o'z asarlariga kiritib, an'anaviy hikoya qilish chegaralarini kengaytirdilar. Tanish va eksperimental o'rtasidagi bu o'zaro bog'liqlik o'zbek adabiy manzarasini yanada boyitib, yangi adabiy uslublarni yuzaga keltirdi.

"Mushtarak obrazlar"ning mavjudligi o'zbek adabiy kanonining shakllanishida muhim rol o'ynadi. Bu mushtarak tasvirlar O'zbekiston madaniy to'qimalariga chuqur singib ketgan holda xalq adabiy merosining timsoliga aylandi. Ular jamoaviy xotira va o'zlikni anglash timsoliga aylanib, vaqtni bosib o'tib, avlodlar o'quvchilari bilan rezonanslashdi. "Mushtarak obrazlar"ni o'z asarlariga kiritib, yozuvchilar o'zbek madaniyatini asrab-avaylash va ulug'lashga hissa qo'shgan. Bu takrorlanib turuvchi obrazlar o'zbek adabiyotining boy gobelenlarida o'quvchilarga yo'l ko'rsatuvchi adabiy asarga aylandi. Ular o'zbek jamiyatining qadriyatlari, intilishlari va muammolarini anglash uchun poydevor bo'ldi. O'zbek adabiy kanonining shakllanishida "Mushtarak obrazlar"ning ta'sirini ortiqcha baholab bo'lmaydi. Ular nafaqat o'zbek adabiyoti manzarasini shakllantiribgina qolmay, balki uni qadrlash va talqin qilishning ajralmas qismiga aylandi. O'quvchilar atoqli o'zbek adiblari ijodi bilan tanishar ekan, adabiyot tarixida abadiy muhrlanib qolgan bu mushtarak obrazlarning qudratidan qochib qutula olmaydi.

Yozuvchilarimiz o'z asarlarida Mushtarak obrazlarni ustalik bilan qo'llagan, o'zaro bog'liq va jonli obrazlarning boy gobelenini to'qgan. Yozuvchilarimiz umumiy tasvirlardan foydalanish orqali inson tuyg'ulari va kechinmalarining mohiyatini aks ettiradi, o'quvchilarga hayotning ko'p qirrali tabiati haqida tasavvur beradi. Ular yaratgan mashhur mushtarak obrazlaridan biri bog'ning ramzidir. Ularning asarlarida bog' nafaqat go'zallik va osoyishtalikni ifodalaydi, balki shaxsiy o'sish va o'zini o'zi kashf qilish uchun metafora sifatida ham xizmat qiladi. Qolaversa, daryo tasviridan mohirlik bilan foydalanishib, hayotning to'lqinini o'rganadilar. Daryo o'zgarishlar timsoliga aylanib, qahramonlarni sayohatlarining turli bosqichlarida olib o'tadi va borliqning abadiyligini aks ettiradi. O'quvchilar ushbu majoziy daryoga jalb qilinadi, uning oqimlarini kezadi va hayotning doimiy oqimi ortidagi chuqurroq ma'no haqida o'ylaydi.

Yana bir mushtarak obrazlardan biri oynadir. Ushbu ramziy tasvir o'zlikni anglash va o'z-o'zini anglashning kurashlari va murakkabliklarini aks ettiradi. Ko'zgu orqali

o'quvchilarni o'zini va jamiyat haqidagi o'z tushunchalarini shubha ostiga olishga taklif qiladi, bu esa atrofdagi dunyoni chuqurroq o'rganishga undaydi. Bundan tashqari, bog'liqlik va birlik mavzularini o'rganish uchun ko'prik tasviridan foydalanadi. Ko'prik odamlar, jamoalar va madaniyatlar o'rtasidagi tafovutlarni bartaraf etish, tushunish va empatiyani rivojlantirish uchun metaforaga aylanadi.

Zamonaviy adabiyot sohasida ham mushtarak obrazlar o'z tasdig'ini topib, o'z ifodasini topishda davom etmoqda. Yozuvchilar bugun o'zbek adabiyotining an'anaviy repertuariga yangi hayot bag'ishlab, bu mushtarak obrazlarni qayta tasavvur va talqin qilmoqdalar. Mushtarak obrazlarining zamonaviy talqinlari turli xil ramzlar va madaniy murojaatlarni qamrab olgan holda hikoya qilish chegaralarini kengaytiradi. Yozuvchilar noan'anaviy qo'shimchalar va kutilmagan kombinatsiyalar bilan tajriba o'tkazib, o'quvchilarni ushbu umumiy tasvirlarni yangi va hayajonli tarzda his qilishga taklif qilishadi. Qolaversa, texnologiya va multimedia sohasidagi yangiliklar Mushtarak obrazlarini adabiy asarlarga kiritish imkoniyatlarini kengaytirdi. Yozuvchilar endi interfaol elektron kitoblardan tortib virtual reallik tajribasigacha bo'lgan turli xil vositalardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lib, ularga o'quvchilarni butunlay yangi darajada jalb qiladigan immersiv va ko'p sensorli hikoyalar yaratish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, badiiy asarlarda mushtarak obrazlari o'rganilishi o'zbek adabiyoti murakkabliklari haqida qimmatli fikrlarni beradi. Ushbu umumiy motivlarni tan olish va tahlil qilish orqali biz adabiy asarlar ichidagi tarixiy, madaniy va ramziy o'lchovlarni chuqurroq tushunamiz. Mushtarak obrazlarining vaqt o'tishi bilan rivojlanishi, ularning o'zbek adabiyotiga ta'siri, zamondosh adiblarining yangicha talqinlari bu adabiy an'ananing boyligi va rang-barangligiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yo'ldoshev K. Adabiyot o'qishning ilmiy-nazariy asoslari. - Toshkent: O'qituvchi, 1996. - 152 b.
2. Karimov N. XX asr adabiyoti manzaralari. Birinchi kit. – Toshkent: O'zbekiston, 2008. - 533 b.
3. Mirqosimova M., Rustamova M. Janr va mahorat. - Toshkent: Milliy qutubhona, 2007. - 69 b.
4. Mirzaev S. XX asr o'zbek adabiyoti. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2005. - 418 b. 38.
5. Nazarov B. O'zbek adabiyoti tanqidchiligi. - Toshkent: Fan, 1979. - 284 b.